

és a kultúrák különbözőségében gyökerező eltéréseket, amelyekkel a nyelvtanár nap mint nap szembesül.

A második fejezet elemzi a szemantika és a pragmatika kapcsolatát, és értelmezi a pragmatikai jelentés fogalmát. A harmadik részben a szerző Austin és Searle munkásságát a középpontba állítva a beszédaktus-elméletről, annak kritikájáról, a továbbgondolás lehetőségeiről szól, miközben a legkülönbözőbb szempontok alapján járja körül a beszédaktusok, illokúciós aktusok fogalmát.

Az elméleti alapokat nyújtó fejezetek után a negyedik rész ismerteti Szili Katalin intralingvális pragmatikai kutatásait. A kéréssel, a visszautasítással, a bocsánatkéréssel, valamint a bókra adott válasszal kapcsolatban vizsgálja a magyar anyanyelvűek nyelvhasználatát, s rámutat a leggyakrabban alkalmazott stratégiákra. A beszédtevékenységek empirikus vizsgálatokon alapuló feltérképezésének jelentősége nem csupán abban áll, hogy leírja és rendszerezi a nyelvi viselkedés társadalmi szabályok által meghatározott jellemzőit, hanem ösztönzi a további, interlingvális kutatásokat is. S ami még ennél is lényegesebb: a különböző stratégiák előfordulási arányait és kombinációit magukban foglaló vizsgálati eredmények megismerésével lehetővé válik a tanárok és a tankönyvírók számára, hogy a tananyag összeállításakor olyan nyelvi korpuszt és gyakorlatokat hozzanak létre, illetve alkalmazzanak, amelyek megfelelnek a valós nyelvhasználati szokásoknak. Mindez azért fontos, mert ahhoz, hogy az eltérő kulturális háttérrel rendelkező beszélők nyelvi viselkedése megfelelő legyen, azaz képesek legyenek hatékonyan kommunikálni, tisztában kell lenniük az adott beszélőközösség nyelvhasználatát irányító tényezőkkel.

A negyedik fejezet a kutatások konkrét eredményeinek ismertetésén túl a nyelvoktatás-nyelvvelsajátítás során felmerülő egyéb elméleti és gyakorlati problémákra is rávilágít. Kiemeli a köztesnyelvi pragmatikával foglalkozó munkák jelentőségét, amelyek elemzik a beszédaktusok megvalósításakor keletkező pragmatikai hibákat, valamint különböző módszerek kidolgozására törekcsenek a pragmatikai szempontból megfelelő nyelvhasználat elérése céljából.

Felhívom a figyelmet a kötet végén található bibliográfiára, amely a témával kapcsolatos szakirodalmi művek rendkívül széles skáláját vonultatja fel az alapművektől a legfrissebb munkákig.

Bándli Judit

A magyaros verselés reinkarnációja a német nyelvben József Attila versei Daniel Muth német fordításában

Ein wilder Apfelbaum will ich werden. Gedichte 1916–1937 (Szeretném, ha vadalmafa lennék). Zürich, Ammann Verlag, 2005.

A rendezvényekben, ünnepi megemlékezésekben bővelkedő 2005-ös József Attila-év egyik kiemelkedő eseménye a német nyelvterületen, illetve Magyarországon egyidejűleg megjelent fordításkötet volt. A zürichi Ammann Kiadó gondozásában

megjelent válogatás eredményeként első alkalommal ismerkedhet meg a német közönség a 20. századi nagy magyar költő majdnem teljes életművével.

E nagy ívű munkát megelőzően német nyelvterületen csak két kisebb fordítás-gyűjtemény látott napvilágot az 1960-as években. A berlini Volk und Welt Verlag és a budapesti Corvina Kiadó közös kiadványa az 1960-as Lipcsei Őszi Vásárra jelent meg, a másik három évvel később a svájci St. Gallenben. Mindkét kötet versválogatása József Attilát mint proletárköltőt, a „magyar Majakovszkijt” mutatja be a német nyelvű publikumnak. Kivételt a költő szerelmi lírájának néhány darabja (*Tedd a kezéd, Óda*) képez. József Attila „istenes versei” kimaradtak a válogatásokból. A jelenség természetesen nem meglepő, hisz még a korabeli magyar irodalomtudomány is sokáig tabuként bánt ezzel a tematikával. Jelentősebb elemzés az 1970-es évek végéig ezekről a versekről nem jelent meg.

A centenáriumra időzített átfogó fordításkötet, *Ein wilder Apfelbaum will ich werden. Gedichte 1916–1937 (Szeretném, ha vadalmazni lennék)* a fordító Daniel Muth, azaz Báthori Csaba öt éves elmélyült és intenzív munkájának a gyümölcse. A kötet tagolása, felépítése világos, jól áttekinthető. Külön erénye, hogy a versek párhuzamosan, két nyelven olvashatók a kötetben.

A válogatást Fejtő Ferenc német nyelvű előszava nyitja, amelynek bevezetőjéből megtudhatjuk, hogyan ismerkedett meg előbb József Attila költészetével, majd később személyesen magával a költővel.

A könyv legerjedelmesebb részét a versek teszik ki magyar nyelven az egyik, illetve német fordításban a másik oldalon. A verseket a fordító saját szempontjai alapján három nagy csoportba fűzte. Az első és egyben legrövidebb egység a *Korai versek* címet viseli, ezek az 1916 és 1927 között született költemények. A *Megérkezés* című, terjedelmes fejezet az 1927 és 1932 közötti évek terméséből válogat. A harmas egység záró fejezete *Magasban* címmel az utolsó évek líráját mutatja be. A József Attila líráját reprezentáló 153 versfordítást a *Curriculum vitae* német fordítása követi. A kötetet egy vázlatos életrajz és számos fotó gazdagítja, majd Dalos György informatív utószava olvasható, melyben az írás szerzője József Attilát elhelyezi korának történelmi és politikai környezetében.

A kötet végén a fordító zárszavában vall saját és mindannyiunk nevében József Attila jelentőségéről, beszél a fordító felelősségéről, hisz az ő „nyelvén” ismeri meg a német publikum az idén 100 esztendősköltő majd teljes életművét. Itt kell megjegyeznünk, hogy Daniel Muth az első fordító, aki az eredeti szövegből és nem interlineáris fordítások alapján dolgozott.

A kötet rövid bemutatása után szeretnék kiemelni a sok közül néhány igazi fordítói leleményt, mely igazolja a *St. Galler Tagblatt* recenzióinak találó hasonlatát, miszerint a fordító, Daniel Muth az ószövetségi Dániel próféta oroszlánveremben tanúsított bátorságával küzd meg a nagy magyar költő kép- és ritmusvilágával. („Mut” ném. = bátorság)

A *Születésnapomra*¹ című vers, melyben a neves magyar nyelv-történész és dialektológus professzor, Horger Antal „negatív” apoteózisával szembesülhetünk, egy

¹ 2005. április 11. St. Galler Tagblatt.

keserű pillanatban született igazi nyelvi és stílusbravúr. Nem kevésbé bravúros Daniel Muth versfordítása sem. Íme a részlet, melynek következtében Horger Antal neve a magyar köztudatban negatívan konnotálódott.

„'Ön, amíg szóból értek én,
nem lesz tanár e féltekén' -
gagyog
s ragyog.

“Solange Stein bleibt noch auf Stein,
werden Sie nie ein Lehrer sein!” -
Er prahlt,
er strahlt.

Ha örül Horger Antal úr,
hogy költőnk nem nyelutant tanul,
sekély
e kéj -

Wenn Anton Horger (Herr) sich freut,
ich wäre der Grammatik Feind,
die Lust
wird Frust -

Én egész népemet fogom
nem középiskolás fokon
taní-
tani.”

Ich lehr mein ganzes Volk gar bald,
doch nicht auf mittelschul'sche Art -
das heißt:
im Geist.”

(Születésnapomra, 1937)

(Mir zum Geburtstag, 1937)

A konkrét esemény, melyre az idézett rész utal, 12 évvel korábban zajlott le a professzor szobájában és a *Tiszta szívvel* című 1925. március 25-én publikált költemény váltotta ki. A méltán elhíresült vers mesteri kétütemű hetesei nem botlanak meg, hanem ugyanebben a magyaros ritmusban hömpölyögnek tova a német átültetésben is, hűen a József Attilára oly jellemző formafegyelemhez. A formahűség József Attila alapvető költői princípiuma volt annak ellenére, hogy a kor divatja az avantgard kísérletező formadekonstrukciója volt. Amilyen József Attila életművének egésze, a modernség és a klasszikus formafegyelem követelményeinek egyszerre eleget tevő poétikája, ugyanilyen a *Tiszta szívvel* című vers is. A kétütemű hetes 4/3-as osztásából eredő kiegyensúlyozatlanság, sántaság egyidejűleg játék is. Az ellenpontozás remeke: negatív önmeghatározás játékos dicsekvés formájában.

Daniel Muthnak, alias Báthori Csabának van bátorsága a kötött formát a képi hűség rovására is megtartani. A fordító tudniillik felcseréli a versfelütés logikai sorrendjét, és a családba integráló hatalmak – anya, apa – másodlagos vershelyezetbe kerülnek az eredetihez képest, helyüket az első sorban a nagyobb közösségben, társadalomban megóvó erők veszik át.

„Nincsen apám, se anyám, / se istenem, se hazám, / se bölcsöm, se szemfedőm, / se csókom, se szeretőm.”

„Ich hab kein Land. Keinen Gott. / Keinen Vater. Mutter nicht. / Keine Wiege. Grabtuch keins. / Keine Liebe. Keinen Kuß.”

A vers zárása azonban igazolja őt. József Attila az „áldott” jelzővel rehabilitálja az utolsó versszakban a Szózat-béli szerepektől megfosztott magyar földet. Hisz félreérthetetlenül alludál a Szózat első versszakára és vonja vissza Vörösmarty szinte kategorikus imperatívuszaként megfogalmazott parancsát:

“Hazádnak rendületlenül / Légy híve, ó magyar; / Bölcsőd az s majdan sírod is, / Mely ápol s eltakar.”

Daniel Muthnál kegyes hűtlenséggel fordítva ezt olvashatjuk:

“Mutter Erde birgt mich dann...” „Anyaföld borít majd be...”

A verskezdet provokatív hangon megfogalmazott kegyetlen „anyátlansága” szelídül meg a végkicsengésben, ismét nagyszerű példáját adva a József Attila-i kontrapunkciónak.

Németh G. Béla hívta fel a figyelmet arra, hogy József Attilánál milyen nagy szerepe van az interpunkciónak, a mondatvégi írásjeleknek².

Megállapítását az alábbi idézettel szeretném igazolni:

*“Mért legyenek én tisztességes? Kiterítenek ügyis!
Mért ne legyenek tisztességes! Kiterítenek ügyis.”*
(Két hexameter, 1936.)

A német fordításban a második sor elveszíti felszólítói modalitását és kérdő tónusúvá válik, nem tükrözi hűen a költői intenciót.

*“Sag, wozu soll ich ehrlich sein? Hingestreckt wird man immer.
Sag, wozu denn nicht ehrlich sein? Hingestreckt wird man immer.”*
(Zwei Hexameter)

Ezen apró kritikai megjegyzés ellenére köszönettel tartozunk a fordítónak a nagy erőfeszítésért, a kitartó, tehetséggel végzett munkáért, de köszönet illeti a svájci Ammann Kiadót is, amely a kortárs magyar irodalom jelentős szerzői (Bodor Ádám, Krasznahorkai László és Tandori Dezső) után József Attilát is eljuttatta a német olvasókhoz.

Kelemen Mária

² Németh G. Béla 1977. *7 kísérlet. A kései József Attiláról*. Tankönyvkiadó, Budapest.